

SPORTS-MEDICAL CARE IN LVOV BEFORE 1939

Stanisław ZABORNIAK¹, Paweł KRÓL¹, Sławomir JANDZIŚ²

1. Faculty of Physical Education, University of Rzeszow

2. Faculty of of Physiotherapy, University of Rzeszow

Key words:

Lvov, sport, medical care, history.

The sports-medical medical care in Poland after 1918 in the initial period and the development of the state structures had character of available private advice and visits of doctors.

In sports processes thematic publications affected the awareness of the need for medical action among others the first Polish textbook from the scope of the motor activity in creating the health, which appeared in 1903 beneath the editorial office of Dr. Teodor Herynga "Hygiene of sport." Its resuming was supplemented with basic for sport - chapter concerning physiology and the muscle work pathology - Prof. Henryk Nausbaum¹.

One of the first described cases of the medical assistance in it memories of one of the most famous athletes of the Second Polish Republic Waclaw Kuchar. His brother Władysław very well heralding footballer and the athlete had a specific accident in 1915, associated with the blood poisoning. Infection appeared because of wiping feet by tight cleats which appeared during the victorious match for the representation of Lvov vs the representative of Vienna 2:1. After return to the front through wiped places on feets he got the infection, which threatened the athlete and the footballer with amputation of legs. In order to liquidate the afires, the front doctor commissioned ... internal disinfecting ... which relied on systematic, everyday drinking the sick person. After months of treatment Władysław in spite of rescuing limbs, didn't return to sports disciplines².

The significant maning for the development of the medical care of athletes in Poland had hygienic traditions which turned up still at conditions of seizures, had a significant effect in activity of doctors, public health experts and teachers at the end of 19th and at the beginning of the 20th century. From the Lvov medical environment the special importance had Dr. Władysław Fusch-Dybowski, Prof. Senior Lecturer Dr. Of Marian Franke (1877-1944), med. Dr. Kazimierz Rettinger and other. Their pioneering activity is moving Lvov in exercising the sports-medical care to the top one spot in Poland in practical activity (medical check-ups were still being taken before the I World War), organizational (in Lvov in 1924 was opened the first sports-medical clinic) and publishing (here in 1925 a first publication describing the sports-medical care of the German doctor G. Rosenberg was translated, in the translation R. Stenzl.: The first sports-medical aid, Lvov 1925.

¹ T. Heryng (ed.): Hygiene of sport, Sports Exhibition 1903, Hygienic Section, press P. Laskauer Warsaw 1903, passim; W. Osmolski: the Age and the need of the move, [in:] T. Hering, W. Osmolski: (ed.): Hygiene of sport, ed. II, Warsaw 1917, p. 366-378.

² J. Bryl: *Waclaw Kuchar*, Warsaw 1982, p. 84.

Photo 1. 1925 checking the build (weight, height) and capacities of lungs in a school doctor's surgery in Zaleszczyki (at present in the Ukraine), evident weight, board for the measurement of the scope of the jump, the device for the measurement of the height and the spirometer phot. M. Baumer, (in possession of author).

On Polish land a booklet of the German author Gustaw Rosenburg turned up at 1925 .: sports-medical first aid in polish translation of Dr. Rudolf Stenzl.

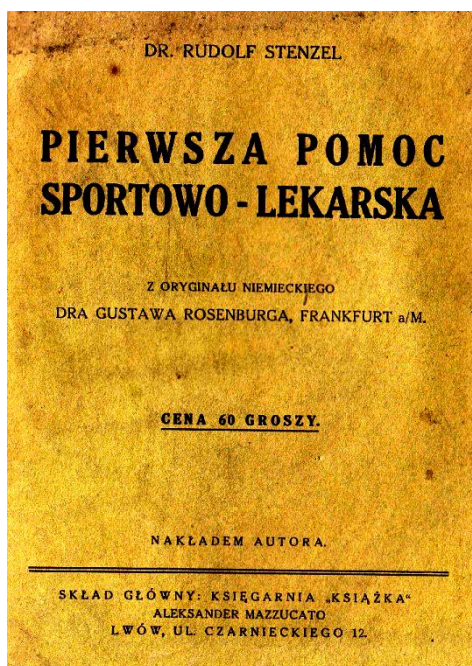

Photo 2. 1925 title page of booklet of G. Rosenberg, in the translation of R. Stenzl: sports-medical first aid, Lvov 1925,(from sets of the author).

The booklet contained the description of appearing injuries in different sports disciplines. It appears from statistical data given by the author that while going in for the athletics fatalities in 1925 during the javelin throw happened some accidents which were connected with the lack of attention of persons not participating in it . From other traumas appearing in

track and field events he exchanged: cuts of forearm and wrist joint which appeared during the high jumps and with the pole.

In the development of the medical attention in the initial period of the development of sport in Poland after 1919 activity of the medical environment associated with activity directed in turns outweighed of ruling dislike connected with the need for medical check-ups in circles of the physical education and sport. Positive meaning for the level of the medical-sports care in Poland had organized specialization courses for doctors as well as creation of Sports-medical Clinics.

Photo 3. Prof. Senior Lecturer Dr. Marian Franke (1877-1944)

How it appears from the news report placed in No. 13 of "Sports Inspection" from 1925 the first specialist sports-medical clinic in Poland was established in Lvov in 1924 from the initiative of the Lvov chairman of Circuit Connection of the light athletics of the major Dr. Władysław Fuchs³. The advice bureau was located in the Sports KS Park "Black" Lvov and was readily available for Lvov athletes⁴. Undoubtedly physicians working at the Unit of General and Experimental Pathology of Jan Kazimierz University in Lvov affected for its coming into existence, with the director Prof. Dr. Marian Franke (1877-1944)⁵.

Importing from the USA to Lvov in 1925 of the healing ball, is a certificate of the care of the Lvov medical profession in leading into medical rehabilitations novelties...⁶. The recalled ball was made of leather, it had the following dimensions diameter of 33-35 cm, weight of 3 kg. For women and children the ball weighed a little bit less. It was applied for the team gymnastics in the open air during which were performed throws and grips. It was also

³ *Of Lvov circuit, "Sports Inspection" 1925, No. 13, p. 15.*

⁴ There.

⁵ In this studio a recalled earlier manual of Dr. W. Fusch-Dybowski came into existence: Instruction of studying the physical ability, Rettinger R.: Organization of the medical attention in sport, "physical education", 1937 No. 18, 99-107 p.; M. Franke (1877-1944), professor, doctor specialist in internal medicine, medical examiner, a researcher of the Lvov University, dealt with cardiology, nephrology and pathobiology; Dr. W. Dybowski manager of Sports-doctors Clinic (1924-1927), with Dr. W. Dybowski cooperated in his Lvov period Dr. Rudolf Stenzel which in 1925 translated into Polish drawing up of the German author G. Rosenburg sports-medical first aid. Dr. Rudolf Stenzel, contractual doctor at the III secondary school and the junior secondary School in Lvov, captain of the Polish army, and in hand manager of the Museum of Hygiene in Lvov. Józef Kazimierz Lankosz (1907-1986), sports doctor, gynaecologist-obstetrician, assistant at the Unit of General and Experimental Pathology of Jan Kazimierz University in Lvov (1932-1937), doctor of Sports-Doctors Clinic in Lvov (1937-1939), author of innovative publications from the scope of the sports electrocardiography, biographical dictionary of the sports medicine, [in:] "sports medicine", 2004, No. 149.

⁶ "Healing ball", "Sport", 1922 No. 155, p. 435. Exercises from with "healing ball" back up the Müller's system.

applied in during the peaceful gymnastics as well as during exercises of the sick person in the bed⁷.

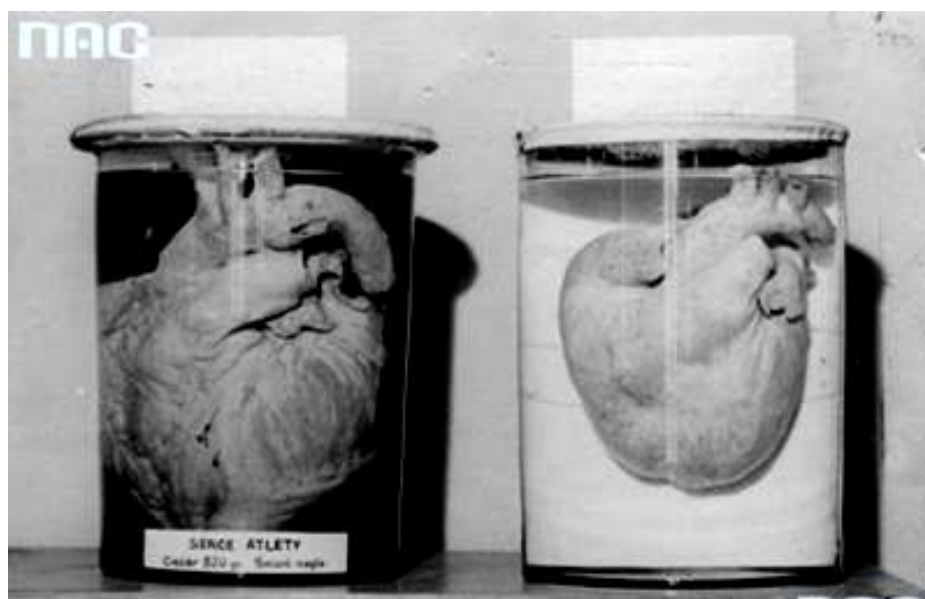

Photo 4. 1925 Human heart in formalin, on the left heart of the athlete (of strongman), (from the collection of a museum of Hygiene in Lvov).

This state along with the organizational height of Polish sport changed. With time a Polish medical thought assigned to the physical activity and the health prevention associated with protecting competitors participating in the sports process became active. It bound itself by its contemporary neo-positivist medical thought as well as the intellectual explosion associated with regaining independence by Poland, in the field of such directions of living as the physical education, sport and the tourism having a deciding influence on positive influences on the body of the healthy and ill man. An interest in the medical care resulted also from the policy of the II Polish Republic associated with the development and the health care. This action resulted from the most urgent need of the reconstruction of biological strength of the nation and constant needs of the combat readiness of Polish people. That's why the politics of prohealth action of the state was carried out with the complicity of medical and logistic services, particularly active after Marshal Józef Piłsudski rise to power in 1927. One of the main ideologists of creating structures of the sports-medical care in Poland was Dr. W. Fusch-Dybowski. Apart from foundations for creating in 1924 of the first Sport-Medical Clinic in Lvov, recalled Lvov doctor on 15 February 1927 on the first sitting of the scientific council of the physical education was active in a Commission for the physical education and sport, reported readiness of developing the action plan. The recalled plan submitted RNWF on its second sitting on 16 April 1928. W. Dybowski grasped the plan assumptions, associated with equipping Sports-Medical Clinic, with medical devices, implementing special cards of the medical check-up and vocations at every acting Centre of the physical education in Poland⁸.

For matters associated with spreading medical check-ups among the masses amongst athletes being published in 1928 outweighed of methodological publication: studying the physical ability for the purposes of the physical education and Sport of Dr. Władysław Dybowski. It contained instructions from the scope of preventive medical check-ups as well as described the course of tests of the function (the medical card and the card of the efficien-

⁷ There.

⁸ W. Dybowski: medical care of the physical education and sport, Record of a meeting of the scientific council of the physical education held on 16 April 1928 in Warsaw, p38-45.

cy). Only a doctor could fill the medical card in, however card of the efficiency - the coach or the instructor. The study had character of the instruction of medical check-ups and was gathering 4 summer conclusions of led advice for athletes in the Lvov clinic. It consisted of two parts and contained the instruction for instructors and coaches i.e. the anthropometric measurement, examining lungs and the heart, tables of the attempt of the physical fitness and little-known then in Poland manner of anthropological examinations. A manual of using medical devices was in part II, intended for doctors i.e. rachigraf of Boigey, Denuy compasses, Pachon's pocyllometr, the Galloverdina device and other. Templates for cards closed the whole of the study: of health, medical check-up, anthropometric measurements, participations in the competition and the medical check-up. This first study of this type was for the purposes of exercising the medical care of athletes.⁹

A case of mass examinations led at Sports-MEDICAL Clinic in Lvov is an other solution of the medical attention. At the Lvov clinic in 1927 2000 were examined athletes, some repeatedly, and examinations of young people participating in summer camps. Medical check-ups for the request of the KS management board of "Revera" in Stanisławow in years 1927 and for the second time in 1928 conducted a doctor of the Lvov clinic. Findings were registered and compared with findings led at other clinics¹⁰.

Photo 5. Stanislawow 1928 group of examined competitors KS"Revera", in their circle in white overalls doctor, "Stadjon", 1928 No. 20, p. 10.

In 1928 at Lvov Sports-Medicine Clinic they were planning training athletes in hick towns in the Lvov province. Examinations had to answer question what sports human material had large municipal clubs and provincial small clubs¹¹.

In 1929 by the Centre of the physical education and the basic training in Lvov the position of the manager of Sports-Medical Clinic from 1930 had captain Roman Kazimierz Rettinger, which as first in Poland implemented using the small book of sports-medical ex-

⁹ Studying the physical ability for the purposes of the physical education and sport, Dr. Władysław Dybowski, publishing company - National Ossoliński Unit. 80p with drawings, "Stadjon" 1928 No. 42, p. 8.

¹⁰ About the sports-medical station in Małopolska, "Stadjon", 1928 No. 20, p. 10.

¹¹ This idea after all was fulfilled in examinations of Jan Mydlarski conducted in years 1931-1935.

aminations by athletes, implemented the registration of the course of the medical attention in individual personal files, as well as disciplined Lvov sports organizations in relation to observing the obligation of the sports-medical examination. R. K. Rettinger was the manager of the clinic to 1934. After moving him to Warsaw to the position of the manager of the medical paper in the State Office of the physical education and the basic training, at the same time he was included in a medical board of scientific council of the physical education and the basic training. Under his management the department dealt with the organization of Sports-medical Clinics in Poland. In the period of 1934-1937 years number of sports-medical clinics from about 20, grew to 94. He led the instruction regulating the functioning of the clinic and sports doctors, control of the functioning of these clinics, and at the Central Institute of the physical education also organised courses for sports doctors¹².

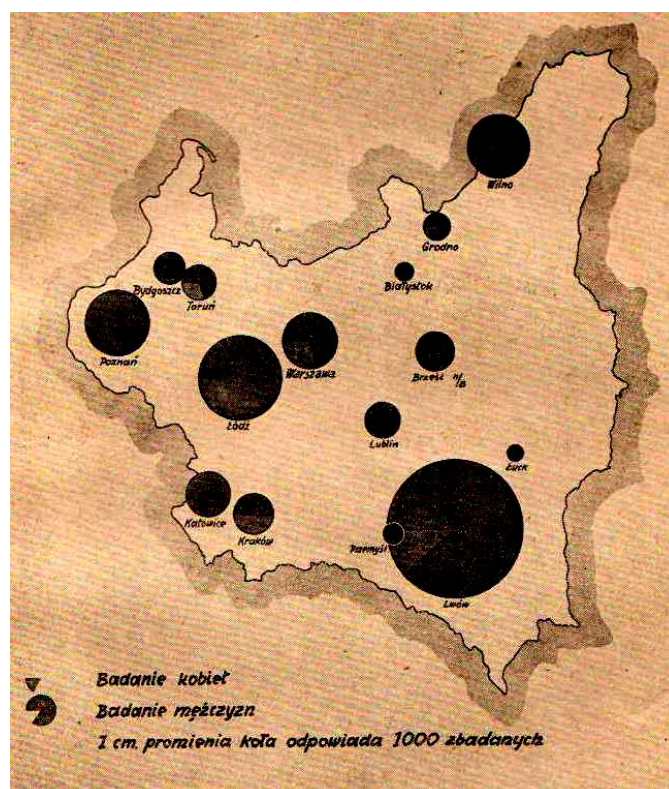

Photo 6. Graphic representation of the number examined at 15 existing sports-medical clinics in Poland in 1931 "physical education", 1932 from. 12, p. 67.

In spite of modest financial means passed on to the development of the sports-medical care from funds of the Second Republic in 1931 in the report introduced by its member to the RNWF medical board - Dr. W. Fusch-Dybowski during reporting from PUWF and PW activity in years 1929 / 30 - 1930 / 1931 demonstrated that with medical attention in clinics acting based on the PUWF and PW according to sent reports in 1931 embraced was 9 167 persons. During the debate of the medical board Dr. W. Fusch-Dybowski presented the graphic data portraying locating sports-medical clinics in Poland and the numbers of people examined at individual centres the PE and PW in the country (see. phot.).

¹² K. Rettinger (16.02.1899 -24. 08.1958) officer of the permanent service, doctor, athlete, fan of the theatre), H. Kuński: Kazimierz Rettinger (1899-1958), [in:] sports medicine. www.medsport.pl; [in:] biographical dictionary of the sports medicine

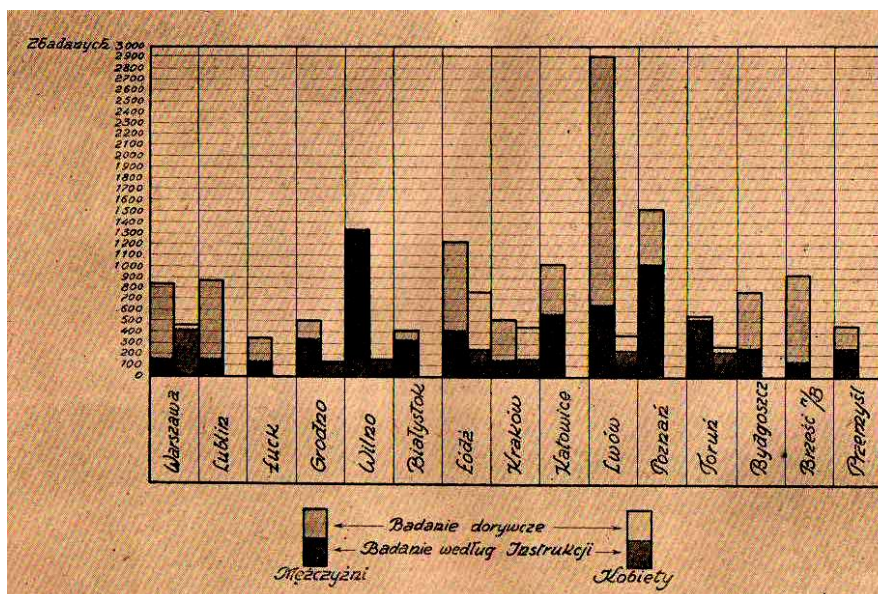

Photo 7. Number of examined by sports-medical clinics in Poland in 1931 "physical education", 1932 from. 12, p. 89.

Sports-medical clinics in Poland acted based on the special PUWF and PW order which started its adult life in July 1930. Amongst 9 167 of examined persons 5 842 had a special form (file of sick persons) and persons determined in the report as examined occasionally reported remaining 3 325 came to the clinic to receive the essential certificate for the participation in the meeting. During the debate of the medical board a conclusion forcing all registered sports clubs was proposed for introducing a regulation to their organizational articles of association on the need for sports-medical examinations¹³.

One of national sports associations which led in the compulsion to have medical check-ups was Poland Ski Connection which in December 1930, to members consisted in OZN and sports clubs, sent a special information in this matter before the ski season 1931 informing of the duty of medical check-ups¹⁴.

Popularizing sport amongst the society of the Ukrainian strengthened Ukrainian Hygienic Company covered with its activity in 1929 in Lvov ("Ukrajinske Higijeniczne Towarzystwo" - TUH). It had its branches in provinces: Cracow, Lublin, Lvov, Polesian, Stanislawow, Tarnopol and Volhynian¹⁵. A widely understood prevention was included in the program of this organization, particularly information about the prevention of infectious diseases. In Lvov TUH ran the sports clinic, as well as the information tuberculosis point and a health resort for secondary school children. It dealt with organising, particularly courses, readings and the demonstration of ways of raising hygiene amongst the population in the country. TUH Having 10 branches promoted intense propaganda-publishing activity. It spread hygienic-health principles amongst the population through published booklets and leaflets. An Ukrainian Medical Company (UTL) supported TUH activity, among others its members worked at the sports clinic. Both THU and UTL in the realization of their programs were hermetically nationalist, similarly to UZS.

¹³ The PUWF and PW report on the activities in years 1929 / 1930-1931 / 1932, a director of PUWF and PW is reporting cert. dr Władysław Kiliński, "physical education", 1932 from. 12, p 20-22.

¹⁴ Compulsory medical check-ups of skiers, "Sports Inspection", 1930 No. 104, No. 4.

¹⁵ *Ukrajinske Higijeniczne Towarzystwo. APK, the Old Gr. Cracow, No. 238, bpgn.*

Table 1. The list of sports-medical clinics and the number of examined athletes on the background practising sport, at some centres in Poland in 1932

no	Place	Number of checked persons	Estimated Number of practising
1	Białystok	635	1 000
2	Brześć n/B	489	1 000
3	Bydgoszcz	889	3 000
4	Częstochowa	105	2 000
5	Działdowo	510	1 000
6	Grodno	560	2 000
7	Katowice	1 045	30 000
8	Kraków	1 590	10 000
9	Lublin	869	5 000
10	Lwów	4 060	15 000
11	Łódź	234	10 000
12	Łuck	363	1 000
13	Poznań	2 600	10 000
14	Przemyśl	615	2 000
15	Toruń	1 288	5 000
16	Warszawa	538	15 000
17	Wilno	1 412	4 000
	Razem	17 802	122 000

Source: "Silesia Medical Newspaper" 1946, No. 6.

The Ukrainian society at the end of the twentieth years was interested in the improvement in its medical condition. On a large scale it participated in actions of different kind organised among others by TUH. About the positive influence of sport on the health improvement advised publishing companies directed at the Ukrainian population. Among others the magazine "Zmah" spread confirming of the positive influence of sport on the improvement of the health for the example comparing findings of university students in 1927 and 1937. They showed that thanks to the mass practicing sport within ten years the medical condition of students changed, because 30 % improvement¹⁶.

After 1918 as similarly as in the evolution of sports disciplines the Lvov medical profession played the pioneering role in the expansion of the medical thought directed for exercising the sports-medical care. To the head of organizational activity they are coming out among others: pioneering action of Dr. W. Dybowski, organizational successes (1924 first in Poland Sports-Medical Clinic in Lvov), thematic publishing, universality of sports-medical examinations (substantial amount examined in Poland), as well as hygienic-health activity of the circle of the Ukrainian on the field of the promotion of health and the health care.

¹⁶ Medical condition uniwersitetśkoj mołodi. "Zmah", 1937 No. 27, p. 4. Examinations showed in 1927, that healthy was 45% of students, however in 1937 were regarded healthy 75% of young people. Results were presented on the convention of Polish doctors in Lvov in 1937 giving the cause of such an improvement in the medical condition, mass practicing sport by students.

OPIEKA SPORTOWO-LEKARSKA WE LWOWIE PRZED 1939 R.

Stanisław ZABORNIAK¹, Paweł KRÓL¹, Sławomir JANDZIŚ²

1. Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

2. Wydział Medyczny, Uniwersytet Rzeszowski

Słowa kluczowe:

Lwów, sport, opieka lekarska, historia

Opieka medyczna sportowo-lekarska w Polsce po 1918 r. w początkowym okresie stabilizacji i rozwoju struktur państwa miała charakter ogólnie dostępnych prywatnych porad i wizyt lekarzy.

Na świadomość konieczności działań medycznych w zakresie procesów sportowych miały wpływ tematyczne publikacje m.in. pierwszy polski podręcznik z zakresu aktywności ruchowej w kreowaniu zdrowia, który ukazał się w 1903 r. pod redakcją dr Teodora Herynga pt. *Higiena sportu*. Jego wznowienie zostało uzupełnione o podstawowy dla sportu w rozdziale dotyczącym fizjologii i patologii pracy mięśniowej prof. Henryka Nausbauma¹⁷.

Jednym z pierwszych opisanych przypadków pomocy lekarskiej w swoich wspomnieniach opisał jeden z najsłynniejszych sportowców II Rzeczypospolitej Wacław Kuchar. Jego bratu Władysławowi bardzo dobrze zapowiadającemu się piłkarzowi i lekkoatlecie w 1915 r. przytrafił się specyficzny przypadek, związany z zakażeniem krwi. Zakażenie wystąpiło z powodu otarcia stóp przez ciasne buty piłkarskie, które powstało podczas zwycięskiego meczu reprezentacji Lwowa przeciwko reprezentacyjnej drużynie wiedeńskiej 2:1. Po powrocie na front przez miejsca otarte na stopach wdało się zakażenie, które znakomicie zapowiadającemu się lekkoatlecie i piłkarzowi zagroziło amputacją nóg. W celu zlikwidowania zgorzeli, frontowy lekarz zlecił ...*odkazywanie wewnętrzne*..., które polegało na systematycznym, codziennym upijaniu chorego. Po wielomiesięcznym *leczeniu* Władysław mimo uratowania kończyn, już do uprawianych dyscyplin sportowych nie powrócił¹⁸.

Znaczący wpływ na tempo rozwoju opieki medycznej sportowców w Polsce miały tradycje higieniczne, które pojawiły się jeszcze w warunkach zaborów, w działalności lekarzy, higienistów i pedagogów pod koniec XIX i na początku XX wieku. Z lwowskiego środowiska lekarskiego szczególne znaczenie miała działalność dr Władysława Fusch-Dybowskiego, Prof. dr hab. Mariana Franke (1877–1944), dr med. Kazimierza Rettingera i innych. Ich prekursorska działalność wysuwa Lwów w sprawowaniu opieki sportowo-lekarskiej na pierwsze miejsce w Polsce w działalności praktycznej (badania lekarskie podejmowano jeszcze przed I wojną światową), organizacyjnej (we Lwowie w 1924 r. rozpoczęła działalność pierwsza przychodnia sportowo-lekarska) i wydawniczej (tu w 1925 r. przetłumaczono pierwszą publikację opisującą opiekę sportowo-lekarską niemieckiego lekarza G. Rosenberga, w tłumaczeniu R. Stenzla pt.: *Pierwsza pomoc sportowo-lekarska*, Lwów 1925).

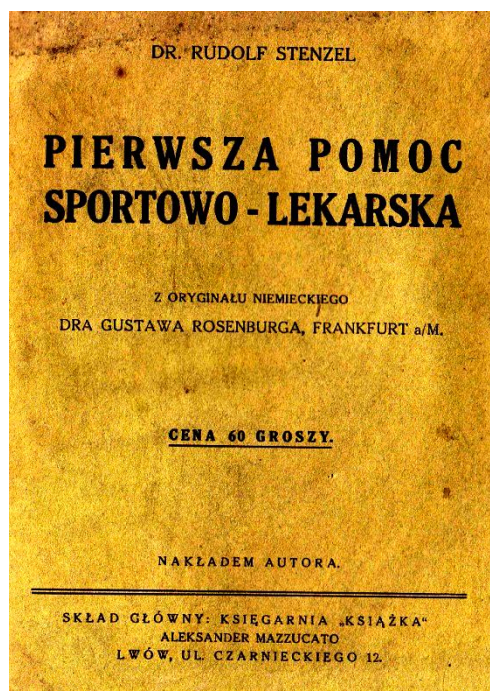
¹⁷ T. Heryng (red.): *Higiena sportu*, Wystawa Sportowa 1903, Sekcja Hygieniczna, druk P. Laskauera Warszawa 1903, *passim*; W. Osmolski: *Wiek a potrzeba ruchu*, [w:] T. Hering, W. Osmolski: (red.): *Higiena sportu*, wyd. II, Warszawa 1917, s. 366–378.

¹⁸ J. Bryl: *Wacław Kuchar*, Warszawa 1982, s. 84.

Fot. 1. 1925 r. badania budowy ciała (waga, wzrost) oraz pojemności płuc w szkolnym gabinecie lekarskim w Zaleszczykach (obecnie na Ukrainie), widoczna waga, tablica do pomiaru zasięgu wysokości, przyrząd do pomiaru wysokości i spirometr fot. M. Baumer, (w posiadaniu autora).

Na gruncie polskim w 1925 r. pojawiła się broszura niemieckiego autora Gustawa Rosenburga pt.: *Pierwsza pomoc sportowo-lekarska* w tłumaczeniu dr Rudolfa Stenzla na język polski.

Fot. 2. 1925 r. stona tytułowa broszury G. Rosenburga, w tłumaczeniu R. Stenzla pt.: *Pierwsza pomoc sportowo-lekarska*, Lwów 1925, (ze zbiorów autora).

Broszura zawierała opis występujących urazów w różnych dyscyplinach sportowych. Z danych statystycznych podanych przez autora wynika, że podczas uprawiania lekkoatletyki w 1925 r. doszło do wypadków śmiertelnych, które wystąpiły podczas rzutu oszczepem i związane były z brakiem uwagi osób nie biorących w nim udziału. Z innych urazów występu-

jących w konkurencjach lekkoatletycznych wymieniał: skaleczenia przedramienia i stawu nadgarstkowego, które występowały podczas skoków wzwyż i o tyczce.

Duże znaczenie w rozwoju opieki lekarskiej w początkowym okresie rozwoju sportu w Polsce po 1919 r. miała działalność środowiska lekarskiego związana z działalnością skierowaną na zmianę panującej niechęci związanej z koniecznością badań lekarskich w środowiskach wychowania fizycznego i sportu. Pozytywne znaczenie na poziom opieki lekarsko-sportowej w Polsce miały organizowane kursy specjalizacyjne dla lekarzy oraz powstanie Przychodni Sportowo-Lekarskich.

Fot. 3. Prof. dr hab. Marian Franke (1877–1944)

Jak wynika z doniesienia zamieszczonego w nr 13 „Przeglądu Sportowego” z 1925 r. pierwszą specjalistyczną poradnię sportowo-lekarską w Polsce powołano we Lwowie w 1924 r. z inicjatywy prezesa Lwowskiego Okręgowego Związku Lekkiej Atletyki majora dra Władysława Fuchsa¹⁹. Poradnia zlokalizowana była w Parku Sportowym KS „Czarni” Lwów i była ogólnie dostępna dla sportowców lwowskich²⁰. Niewątpliwie wpływ na jej powstanie mieli medycy pracujący w Zakładzie Patologii Ogólnej i Doświadczalnej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, którym kierował dyrektor prof. dr Marian Franke (1877–1944)²¹.

Sprowadzenie do Lwowa w 1925 r. z USA *piłki leczniczej, jest świadectwem dbałości lwowskiego środowiska lekarskiego w wprowadzaniu do rehabilitacji medycznych nowości...*

²². Wspomniana piłka wykonana była ze skóry, posiadała następujące wymiary średnica 33–

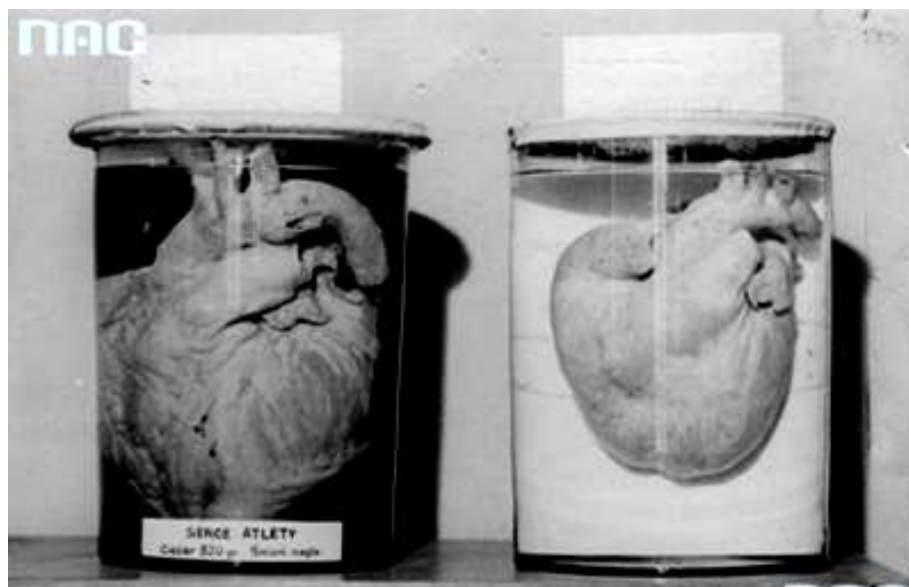
¹⁹ Ze związku okręgowego lwowskiego, „Przegląd Sportowy” 1925, nr 13, s. 15.

²⁰ Tamże.

²¹ W pracowni tej powstała wspomniana wcześniej instrukcja dr W. Fusch-Dybowskiiego pt.: *Instrukcja Badania Zdolności Fizycznej*, Rettinger R.: *Organizacja opieki lekarskiej w sporcie*, „Wychowanie Fizyczne”, 1937 nr 18, s. 99–107; M. Franke (1877–1944), profesor, lekarz internista, patolog, pracownik naukowy Uniwersytetu Lwowskiego, zajmował się kardiologią, nefrologią i patofizjologią; dr W. Dybowski kierownik Poradni Sportowo-Lekarskiej (1924–1927), Z dr W. Dybowskim w jego okresie lwowskim współpracował dr Rudolf Stenzel, który w 1925 r. przetłumaczył na język polski opracowanie niemieckiego autora G. Rosenburga *Pierwsza pomoc sportowo-lekarska*. Dr Rudolf Stenzel, lekarz kontraktowy w III liceum i Gimnazjum we Lwowie, kapitan wojska polskiego, a w rezerwie kierownik Muzeum Higieny we Lwowie. Józef Kazimierz Lankosz (1907–1986), lekarz sportowy, ginekolog-położnik, asystent w Zakładzie Patologii Ogólnej i Doświadczalnej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1932–1937), lekarz Poradni Sportowo-Lekarskiej we Lwowie (1937–1939), autor nowatorskich publikacji z zakresu elektrokardiografii sportowej, *Słownik Biograficzny Medycyny Sportowej*, [w:] „Medycyna Sportowa”, 2004, nr 149.

²² „Piłka lecznicza”, „Sport”, 1922 nr 155, s. 435. Ćwiczenia z „piłką leczniczą” wyparły system Müllera.

35 cm, waga 3 kg. Dla kobiet i dzieci piłka ważyła nieco mniej. Stosowano ją do gimnastyki zespołowej na wolnym powietrzu podczas której wykonywano rzuty i chwytty. Stosowano ją także w podczas gimnastyki pokojowej a także podczas ćwiczeń chorego w łóżku²³.

Fot. 4. 1925 r. Serce ludzkie w formalinie, po lewej serce sportowca (atlety), (ze zbiorów Muzeum Higieny we Lwowie).

Stan ten wraz z wzrostem organizacyjnym sportu polskiego ulegał zmianie. Z czasem uaktywniała się polska myśl medyczna skierowana na aktywność fizyczną i profilaktykę zdrowotną związaną z zabezpieczaniem zawodników biorących udział w procesie sportowym. Z nurtem tym wiązała się ówczesna neopozytywistyczna myśl lekarska a także związana z odzyskaniem niepodległości przez Polskę eksplozja intelektualna, w tym także w dziedzinie takich kierunków życia jak wychowanie fizyczne, sport i turystyka mające decydujący wpływ na pozytywne oddziaływania na organizm zdrowego i chorego człowieka. Zainteresowanie opieką medyczną wynikało także z polityki II Rzeczypospolitej związanej z rozwojem i ochroną zdrowia. Działania te wynikały z pilnej potrzeby odbudowy sił biologicznych narodu oraz ciągłych potrzeb gotowości bojowej społeczeństwa polskiego. Stąd polityka prozdrowotnych działań państwa realizowana była przy współdziałaniu służb medycznych i logistycznych wojska, szczególnie aktywnego po dojściu do władzy Marszałka Józefa Piłsudskiego w 1927 r. Jednym z głównych ideologów tworzenia struktur opieki sportowo-lekarskiej w Polsce miał dr W. Fusch-Dybowski. Oprócz podwalin pod powołanie w 1924 r. pierwszej Przychodni Sportowo-Lekarskiej we Lwowie wspomniany lekarz lwowski w dniu 15 lutego 1927 r. na pierwszym posiedzeniu Rady Naukowej Wychowania Fizycznego działając w Komisji do Spraw zorganizowania opieki lekarskiej nad wychowaniem fizycznym i sportem zgłosił gotowość opracowania planu działań. Wspomniany plan przedłożył RNWF na jej drugim posiedzeniu w dniu 16 kwietnia 1928 r. Projekt W. Dybowskiego obejmował założenia związane z wyposażeniem w przyrządy lekarskie, wdrożenie specjalnych kart badania lekarskiego oraz powołania Poradni Sportowo-Lekarskiej przy każdym działającym Ośrodku Wychowania Fizycznego w Polsce²⁴.

²³ Tamże.

²⁴ W. Dybowski: *Opieka lekarska nad wychowaniem fizycznym i sportem*, Protokół Posiedzenia Rady Naukowej Wychowania Fizycznego odbytego w dniu 16 kwietnia 1928 r. w Warszawie, s. 38–45.

Duże znaczenie dla spraw związanych z umasowieniem badań lekarskich wśród sportowców miało ukazanie się w 1928 r. metodycznej publikacji pt.: *Badanie Zdolności Fizycznej dla celów Wychowania Fizycznego i Sportu* autorstwa dr Władysława Dybowskiego. Zawierała ona instrukcje z zakresu profilaktycznych badań lekarskich oraz opisywała przebieg testów wydolności (karta lekarska i karta sprawności). Kartę lekarską mógł wypełnić jedynie lekarz, natomiast kartę sprawności wypełniał – trener lub instruktor. Opracowanie posiadało charakter instrukcji badań lekarskich i było zgromadzeniem 4 letnich wyników prowadzonych porad sportowcom w przychodni lwowskiej. Składało się z dwóch części I zawierał instrukcję dla instruktorów i trenerów tj. pomiar antropometryczny, badanie płuc i serca, tabele próby sprawności fizycznej i mało znany wówczas w Polsce sposób badań antropologicznych. W części II przeznaczonej dla lekarzy znajdowała się instrukcja posługiwania się przyrządami lekarskimi tj. rachigraf Boigey'a, cyrkiel Denuyego, pocyllometr Pachona, przyrząd Galloverdina i inne. Całość opracowania zamykały wzory kart: zdrowia, badania lekarskiego, pomiarów antropometrycznych, uczestnictwa w zawodach i badanie lekarskie. Było to pierwsze tego typu opracowanie do celów sprawowania opieki medycznej sportowców²⁵.

Innym rozwiązaniem opieki lekarskiej jest przypadek masowych badań prowadzonych w Poradni Sportowo-Lekarskiej we Lwowie. W lwowskiej przychodni w 1927 r. przebadano 2000 sportowców, niektórych kilkakrotnie, a także prowadzono badania młodzieży uczestniczących w obozach letnich. Badania lekarskie na prośbę zarządu KS „Revera” w Stanisławowie w latach 1927 i powtórnie w 1928 r. przeprowadził lekarz lwowskiej przychodni. Wyniki badań były rejestrowane i porównywane z wynikami badań prowadzonych w innych przychodniach²⁶.

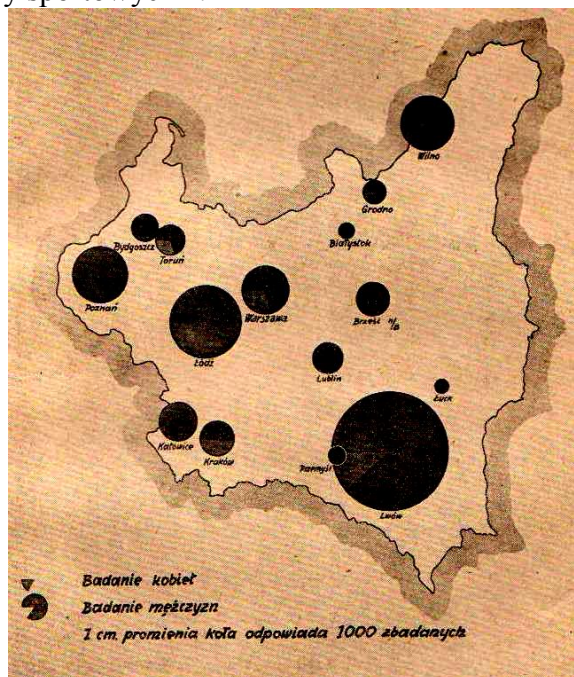
Fot. 5. Stanisławów 1928 r. grupa badanych zawodników KS „Revera”, w ich gronie w białym kitlu lekarz, „Stadjon”, 1928 nr 20, s. 10.

²⁵*Badanie zdolności fizycznej dla celów wychowania fizycznego i sportu*, opracował dr Władysław Dybowski, Wydawnictwo – Zakładu Narodowego Ossolińskich. Stronnic 80 z rycinami, „Stadjon” 1928 nr 42, s. 8.

²⁶*O stacji sportowo-lekarskiej w Małopolsce*, „Stadjon”, 1928 nr 20, s. 10.

W 1928 r. w lwowskiej Poradni Sportowo-Lekarskiej planowano objąć badaniami sportowców trenujących w prowincjonalnych miastach w województwie lwowskim. Badania miły odpowiedzieć na pytanie jakim sportowym materiałem ludzkim dysponowały duże miejskie kluby oraz małomiasteczkowe klubiki²⁷.

W 1929 r. stanowisko kierownika Przychodni Sportowo-Lekarskiej przy Ośrodku Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego we Lwowie objął najpierw porucznik, a od 1930 r. kapitan Roman Kazimierz Rettinger, który jako pierwszy w Polsce wprowadził posługiwanie się przez sportowców książeczką badań sportowo-lekarskich, wprowadził rejestrację przebiegu opieki lekarskiej w indywidualnych kartotekach osobowych, a także zdyscyplinował lwowskie organizacje sportowe odnośnie przestrzegania obowiązku badania sportowo-lekarskiego. Funkcję kierownika przychodni R. K. Rettinger pełnił do 1934 r. Po przeniesieniu go do Warszawy na stanowisko kierownika referatu lekarskiego w Państwowym Urzędzie Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego, równocześnie wszedł w skład Komisji Lekarskiej Rady Naukowej Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego. Pod jego kierownictwem referat zajął się organizacją Przychodni Sportowo-Lekarskich w Polsce. W okresie lat 1934–1937 liczba poradni sportowo-lekarskich z około 20, wzrosła do 94. Wprowadził instrukcję regulującą pracę poradni i lekarzy sportowych, kontrolę pracy tych poradni, a także w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego organizował kursy dla lekarzy sportowych²⁸.

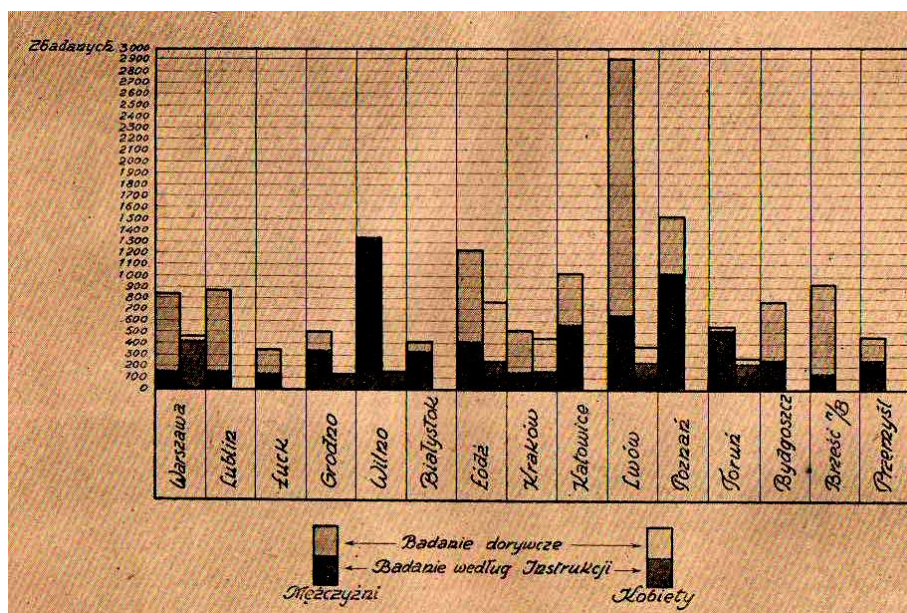
Fot. 6. Graficzne przedstawienie liczby zbadanych w 15 istniejących poradniach sportowo-lekarskich w Polsce w 1931 r. „Wychowanie Fizyczne”, 1932 z. 12, s. 67.

Mimo skromnych środków finansowych przekazywanych na rozwój opieki sportowo-lekarskiej z funduszy Drugiej Rzeczypospolitej w 1931 r. w sprawozdaniu Komisji Lekarskiej RNWF przedstawionego przez jej członka ppłk. dr. W. Fusch-Dybowskiego podczas sprawozdawczych z działalności PUWF i PW za lata 1929/30 – 1930/1931 wykazał że opieką lekarską w poradniach działających na podstawie zarządzenia PUWF i PW wg. przesłanych

²⁷ Pomysł ten ostatecznie został zrealizowany w badaniach Jana Mydlarskiego prowadzonych w latach 1931–1935.

²⁸ K. Rettinger (16.02.1899–24.08.1958) oficer służby stałej, lekarz, sportowiec, pasjonat teatru), H. Kuński: *Kazimierz Rettinger (1899–1958)*, [w:] *Medycyna sportowa* .www.medsport.pl; [w:] *Słownik biograficzny medycyny sportowej*

sprawozdań w 1931 r. objętych było 9 167 osób. Podczas obrad Komisji Lekarskiej ppł dr W. Fusch-Dybowski przedstawił zebrany graficzne dane ukazujące rozmieszczenie poradni sportowo-lekarskich w Polsce oraz liczby osób przebadanych w poszczególnych ośrodkach WF i PW w kraju (zobacz. fot.).

Fot. 7. Liczba zbadanych przez poradnie sportowo-lekarskie w Polsce w 1931 r. „Wychowanie Fizyczne”, 1932 z. 12, s. 89.

Poradnie sportowo-lekarskie w Polsce działały na podstawie specjalnego zarządzenia PUWF i PW, które weszło w życie w lipcu 1930 r. Wśród 9 167 wykazanych przebadanych osób 5 842 posiadało specjalny formularz (kartotekę chorych) a pozostałe 3 325 osoby określone w sprawozdaniu jako zbadane dorywczo zgłosiły się do poradni w sprawie otrzymania zaświadczenia niezbędnego do udziału w zawodach sportowych. Podczas obrad Komisji Lekarskiej zgłoszony został wniosek zmuszający wszystkie zarejestrowane kluby sportowe do wprowadzenia zapisu do ich organizacyjnego statutu o konieczności badań sportowo-lekarskich²⁹.

Jednym z krajowych związków sportowych, który wprowadził przymus posiadania badań lekarskich był Polski Związek Narciarski, który w grudniu 1930 r. do członków zrzeszonych w OZN i klubach sportowych wydał w tej sprawie specjalny okólnik przed sezonem narciarskim 1931 r. informujący o obowiązku poddania się badaniom lekarskim³⁰.

Upowszechnianie sportu wśród społeczeństwa ukraińskiego wzmacniało swoją działalnością założone w 1929 r. we Lwowie Ukraińskie Towarzystwo Higieniczne („Ukraińskie Higieniczne Towarzystwo” – TUH). Miało ono swoje oddziały w województwach: krakowskim, lubelskim, lwowskim, poleskim, stanisławowskim, tarnopolskim i wołyńskim³¹. W programie tej organizacji uwzględniano szeroko rozumianą profilaktykę prozdrowotną, szczególnie informacje o zapobieganiu chorobom zakaźnym. We Lwowie TUH prowadziło przychodnię sportową, a także informacyjny punkt przeciwgruźliczy i stację klimatyczną dla młodzieży szkolnej. Zajmowało się organizowaniem, szczególnie na wsi, kursów, odczytów i demonstracji sposobów podnoszenia higieny wśród ludności. TUH mając 10 filii szerzyło ożywioną działalność propagandowo-wydawniczą. Rozpowszechniało zasady higieniczno-

²⁹Sprawozdanie z działalności PUWF i PW za lata 1929/1930–1931/1932, referuje dyrektor PUWF i PW płk dypl. Władysław Kiliński, „Wychowanie Fizyczne”, 1932 z. 12, s. 20–22.

³⁰Przymusowe badania lekarskie zawodników narciarzy..., „Przegląd Sportowy”, 1930 nr 104, nr 4.

³¹Ukraińskie Higieniczne Towarzystwo. APK, St. Gr. Kraków, syg. 238, bpgn.

zdrowotne wśród ludności poprzez wydawane broszurki i ulotki. Działalność TUH wspierało Ukraińskie Towarzystwo Lekarskie (UTL), m. in. jego członkowie pracowali w przychodni sportowej. Zarówno THU jak i UTL w realizacji swoich programów było hermetycznie nacjonalistyczne, podobnie jak UZS.

Tab. 1. Wykaz przychodni sportowo-lekarskich oraz liczba przebadanych sportowców na tle uprawiających sport, w niektórych ośrodkach w Polsce w 1932 r.

Lp.	Miejscowość	Liczba przebadanych	Szacunkowa liczba ćwiczących
1	Białystok	635	1 000
2	Brześć n/B	489	1 000
3	Bydgoszcz	889	3 000
4	Częstochowa	105	2 000
5	Działdowo	510	1 000
6	Grodno	560	2 000
7	Katowice	1 045	30 000
8	Kraków	1 590	10 000
9	Lublin	869	5 000
10	Lwów	4 060	15 000
11	Łódź	234	10 000
12	Łuck	363	1 000
13	Poznań	2 600	10 000
14	Przemyśl	615	2 000
15	Toruń	1 288	5 000
16	Warszawa	538	15 000
17	Wilno	1 412	4 000
	Razem	17 802	122 000

Źródło: „Śląska Gazeta Lekarska” 1946, nr 6.

Spółeczeństwo ukraińskie pod koniec lat dwudziestych zainteresowane było poprawą swojego stanu zdrowia. Niemal masowo uczestniczyło w różnego rodzaju akcjach prozdrowotnych organizowanych m.in. przez TUH. O pozytywnym oddziaływaniu sportu na poprawę zdrowia informowały wydawnictwa skierowane do ludności ukraińskiej. Między innymi czasopismo „Zmah” rozpowszechniało potwierdzenie pozytywnego oddziaływania sportu na poprawę zdrowia podając za przykład porównanie wyników badań młodzieży akademickiej w 1927 i 1937 roku. Wskazywano, że dzięki masowemu uprawianiu sportu w ciągu dziesięciu lat stan zdrowia studentów uległ znacznej, bo 30 % poprawie³².

Po 1918 r. podobnie jak w ewolucji dyscyplin sportowych lwowskie środowisko lekarskie odegrało prekursorską rolę w rozwoju myśli medycznej skierowanej na sprawowanie opieki sportowo-lekarskiej. Na czoło działalności organizacyjnej wysuwają się m.in.: prekursorskie działania dr W. Dybowskiego, sukcesy organizacyjne (1924 r. powołanie pierwszej w Polsce Przychodni Sportowo-Lekarskiej we Lwowie), tematyczna działalność wydawnicza, powszechność badań sportowo-lekarskich (największa liczba przebadanych w Polsce), a także działalność higieniczno-zdrowotna środowiska ukraińskiego na polu promocji zdrowia i opieki zdrowotnej.

³²Stan zdrowia uniwersyteckiej młodzieży. „Zmah”, 1937 nr 27, s. 4. W 1927 r. badania wykazały, że zdrowymi było 45% studentów, natomiast w 1937 r. za zdrowych uważano 75% młodzieży. Wyniki przedstawiono na zjeździe polskich lekarzy we Lwowie w 1937 r. podając jako przyczynę takiej poprawy stanu zdrowia, masowe uprawianie sportu przez studentów.